

УДК 37.018-044.75

DOI <https://doi.org/10.32782/pet-2021-1-9>

Валентин САВОШ

кандидат педагогічних наук, завідувач відділу фізико-математичних дисциплін, Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти, вул. Винниченка, 31, м. Луцьк, Україна, 43006

ORCID: 0000-0001-9499-885X

Бібліографічний опис статті: Савош, В. (2021) Різномасштабний аналіз феномену «система неперервної освіти». *Фізика та освітні технології*, 1, 52–59, doi: <https://doi.org/10.32782/pet-2021-1-9>

РІЗНОАСПЕКТНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ «СИСТЕМА НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»

Розглянуто певні аспекти проблеми неперервної освіти на основі аналізу наукових праць. Зокрема це актуальність реалізації неперервної освіти, мета її здійснення, погляди на процес реалізації неперервної освіти. Виокремлено смислові одиниці інформації, які розглядаються як значущі для представлення суті поняття «система неперервної освіти».

Неперервну освіту розглянуто: як провідний чинник соціального та економічного розвитку суспільства; як процес, що охоплює все життя людини; як складне утворення, сутність якого передається за допомогою таких лексем, як: «освіта впродовж життя», «неперервна професійна (фахова) освіта», «неперервна педагогічна освіта».

Акцентовано увагу на причинах, якими обумовлюється функціонування й розвиток системи неперервної освіти в епоху інформаційного суспільства та епоху суспільства знань. Наведено авторське трактування поняття «система неперервної освіти». Проаналізовано особливості становлення й розвитку системи неперервної освіти, виокремлено й розкрито суть початково-часткового, продовжуючо-часткового та цілісно-наскрізного напрямів розгортання цих процесів.

Розгляд сутнісного змісту поняття «система неперервної освіти» спрямовано на розкриття двох підходів трактування суті зазначеного поняття, узагальнення наукових поглядів провідних учених України щодо мети як системотвірного чинника реалізації системи неперервної освіти, конкретизації законодавчо-нормативної бази, вертикальної та горизонтальної структурної організації, а також віднесення до суб'єктів орієнтованих складників системи неперервної освіти дитячо-юнацької освіти та освіти дорослих, а до засобово орієнтованих – формальної, інформальної та неформальної освіти.

Ключові слова: *Неперервна освіта, система неперервної освіти, контент-аналіз, суб'єкт орієнтовані й засобово орієнтовані складники, формальна освіта, інформальна освіта, неформальна освіта.*

Valentyn SAVOSH

Candidate of Pedagogical Sciences, Head of Physico-Mathematical Sciences Department, Volyn Institute of Postgraduate Education, 31 Vynnychenko St., Lutsk, Ukraine, 43006

ORCID: 0000-0001-9499-885X

To cite this article: Savosh, V. (2021) Rізnomасштабний аналіз феномену “systema neperervnoi osvity” [Multifaceted analysis of the phenomenon of “continuing education system”]. *Physics and educational technology*, 1, 52–59, doi: <https://doi.org/10.32782/pet-2021-1-9>

MULTIFACETED ANALYSIS OF THE PHENOMENON OF “CONTINUING EDUCATION SYSTEM”

The presentation of the information content of the article is based on the content analysis of scientific works, which deals with certain aspects of the problem of continuing education. In particular, the relevance of the implementation of continuing education, the purpose of its implementation, the views on the process of implementation of continuing education. The analysis of scientific works serves the separation of semantic units of information, which are considered as important for the presentation of the essence of the concept of “system of continuous education”.

Continuing education is considered: as a leading factor in the social and economic development of society; as a process that encompasses all human life; as a complex entity, the essence of which is transmitted using tokens such as: “education throughout life”, “continuous professional (vocational) education”, “continuous pedagogical education”.

The emphasis is on the reasons for the functioning and development of the system of continuous education in the era of the information society and the era of knowledge society. The author's interpretation of the concept of “system

of continuous education" is given. The peculiarities of the formation and development of the system of continuous education are analyzed, the essence of the initial-partial, continuation-partial and holistic-through-directions directions of the deployment of these processes is singled out and disclosed.

The consideration of the essence of the concept of "system of continual education" is aimed at disclosing two approaches to the interpretation of the essence of the concept, the generalization of the scientific views of leading scholars of Ukraine with regard to the goal of a system-based factor in the implementation of the system of continual education, specification of the legislative and regulatory framework, vertical and horizontal structural organization. As well as attributing to the subject-oriented components of the system of continual education of children and youth education and adult education, and to medium-oriented – formal, informal and nonformal education.

Key words: Continual Education, Continual Education System, Content Analysis, subject-oriented and means-oriented components, formal education, informal education, nonformal education.

Актуальність проблеми. Сучасний період розвитку суспільства характеризується кардинальними соціально-економічними змінами, посиленням процесів глобалізації та інтеграції, постійним впровадженням інновацій в усі без виключення сфери життєдіяльності людини. Звісно в цих умовах неперервна освіта набуває першочергового розгляду, привілейованого функціонування, постійного й критичного вивчення в контексті суспільного та особистісного розвитку.

Дієвість системи неперервної освіти регламентується законодавчо-нормативною базою, зокрема законами (законодавчі акти України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту»), Державною національною програмою «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Національною доктриною розвитку освіти України та відповідними нормативними документами, серед яких освітні стандарти (Базовий компонент дошкільної освіти, Державний стандарт початкової освіти, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, державні стандарти професійно-технічної освіти, державні стандарти вищої освіти).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про важливість системи неперервної освіти як освіти, якою охоплено людину «з раннього дитинства й до виходу на пенсію» (Аніщенко, Падалка, 2010) у різних умовах навчання (офіційних і неофіційних, формальних і неформальних) йшлося в доповіді Всесвітнього банку «Неперервна освіта у рамках глобальної економіки знань: задачі для країн, що розвиваються» (2003 р.).

Різні аспекти неперервної освіти перебували й перебувають в полі зору вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема О. Аніщенко, Т. Десятов, І. Зязюн, О. Ковальчук, В. Кремень, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Л. Сігаєва, С. Сисоєва

та ін. акцентують увагу на філософських і теоретико-методологічних основах розвитку системи неперервної освіти. Т. Десятов, І. Зязюн, Л. Лук'янова, О. Огієнко, С. Сисоєва, Л. Сігаєва, М. Солдатенко та ін. аналізують різні аспекти неперервної освіти дорослих й освіти впродовж життя. В. Олійник, С. Сисоєва, Л. Сігаєва та ін. акцентують увагу на використанні методів і форм навчання в системі освіти дорослих.

Мета дослідження полягає в аналізі наукових поглядів на суть феномену «система неперервної освіти» та висвітлення власних поглядів на особливості становлення й розвитку системи неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. За Н. Ничкало (Ничкало, 2001), процес формування особистості триває протягом усього життя й на кожному етапі наповнюється новим змістом, новими організаційно-педагогічними формами і методами, новими потребами й відповідними підходами до інтегрування індивідуальних професійних, соціальних аспектів життєдіяльності.

Аналізуючи сучасний етап розвитку суспільства, І. Савицький обґрунтовує «необхідність розробки такої концепції неперервної освіти, яка б спрямовувалася на структурування та поєднання офіційної і неофіційної системи освіти в єдину конструкцію – систему неперервної освіти» (Савицький, 1992, с. 9).

Процес побудови системи неперервної освіти визначається принципами. Відповідно до міркувань І. Александрова, система неперервної освіти, як будь-яка самоорганізована природна і соціальна система розвивається на шести методологічних принципах, що утворюють таку структуру: єдність – тотожність – додатковість – полярність – розрізнення – невідзначеність. Зазначена структура відповідає за формування системи внутрішніх суперечностей розвитку цілісних об'єктів і на її основі

вияву діалектичних законів розвитку (закону переходу кількісних змін у якісні, закону заперечення, закону єдності та боротьби протилежностей). «Освіта має бути єдиною, але різноманітною за цілями й змістом; вузькою, широкою або універсальною за рівнем професійної підготовки; системною, інформаційною і методологічною за змістом, а також творчою, постійною й самостійною за методами навчання» (Александров, 2001, с. 72).

Аналіз наукових доробків засвідчив, що розгляд системи неперервної освіти здійснюється в контексті двох підходів. Першим із них передбачено цілісне охоплення розвитку людини від народження й до завершення життя, даний контекст найбільш точно передається лексемою «освіта впродовж життя». У трактуванні Ю. Кулюткіна (Кулюткін, 1989) така система неперервної освіти вибудовується на основі вертикальних (тимчасових) етапів і зв'язків між ними. Система неперервної освіти будується передусім у вигляді вертикальних (тимчасових) етапів і зв'язків між дошкільним вихованням, середньою загальною і професійною освітою, вищою освітою, підвищенням професійної кваліфікації робітників і фахівців, розширенням політичного і наукового рівня, загального культурного кругозору всіх соціально-демографічних груп населення.

На переконання Г. Кузнецова, Т. Калюжної, система неперервної освіти у значенні освіти впродовж життя має діяти як єдиний комплекс, який вибудовується на основі субординації всіх ланок освіти, взаємозв'язку та координації освітніх установ. «Це комплекс, який постійно розвивається і надає кожній людині можливість долучитися до освітнього процесу на будь-якому етапі її життя. У такий спосіб забезпечується насамперед наступність усіх структурних елементів системи освіти на основі організації освітнього процесу відповідно до державних стандартів та з використанням різних форм навчання» (Кузнецов, Калюжна, 2006, с. 76).

Зазначене вище знаходить розгортання в міркуваннях:

– К. Ушинського, на переконання якого, «важливо передати учневі не тільки ті чи інші знання, а й розвивати в ньому бажання і здатність самостійно, без учителя, здобувати нові знання. Ця здатність повинна лишитися з учнем і тоді, коли вчитель його залишить, вона має

дати учневі засіб “витягати” корисні знання не тільки з книжок, а й з предметів, що його оточують, з життєвих подій, з історії його власної душі. Володіючи такою розумовою силою, що відусюди “витягає” корисну “їжу”, людина буде учитися все життя, що, звичайно, і становить одне з найголовніших завдань усякого шкільного вчення» (Ушинський, 1988, с. 65).

– В. Кременя, який констатує, що «створення організаційних, методичних та фінансових можливостей для здобуття неперервної освіти є практичною реалізацією конституційного права громадян України на освіту, сприяє вільному вибору професії, створює умови для гнучкого реагування особи на зміни попиту на ринку праці» (Кремінь, 2004, с. 128).

– Л. Лук'янової, яка вбачає «філософсько-педагогічну ідею неперервної освіти в уособленні поєднання декількох змістових цілеспрямовань. По-перше, це пролонговане цілеспрямоване засвоєння особистістю соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок освітньої системи; по-друге, це дотримання принципів організації чинної системи освіти, освітньої політики, спрямованої на створення умов для навчання людини впродовж усього її життя; по-третє, забезпечення логічного взаємозв'язку і наступності різних ланок освіти. Особливий акцент в освіті дорослих зроблено на підвищенні кваліфікації, перепідготовці у процесі зміни професії, освіті у процесі адаптації до зміни соціальних умов, тобто процесах, які відбуваються за межами базової освіти» (Лук'янова, 2009, с. 76).

– С. Сисоевої, про те, що неперервна освіта пов'язана з пізнанням людиною себе, своїх інтересів, здібностей, містить у собі всі ланки, починаючи з дошкільного виховання, середньої загальноосвітньої школи, вищої школи, післядипломної освіти (професійна освіта, вищі навчальні заклади, система підвищення кваліфікації), неформальної освіти.

– Г. Шевченка (Енциклопедія освіти, 2008, с. 581), який зазначає, що неперервна освіта як безперервний і тривалий процес спрямовується на становлення і розвиток людини як в періоди її фізичного й соціально-психологічного дозрівання, розквіту і стабілізації життєвих сил і здібностей, професійної діяльності, так і в періоди старіння організму, коли на перший план висуваються завдання компенсації функцій і мож-

ливостей, що втрачаються. Перспективна система освіти повинна бути здатна не тільки озброювати знаннями, а й формувати потребу в неперервному самостійному оволодінні ними та набутті вмінь і навичок самоосвіти. Освіта повинна стати соціальним інститутом з надання різноманітних освітніх послуг, які дозволяють вчитися неперервно.

– Т. Левченко акцентує увагу на тому, що неперервною освітою передбачається перехід від традиційних процесів накопичення знань до:

- 1) випереджувального відображення проблем суспільства;
- 2) саморегулювання рівня власних знань з урахуванням вимог сьогодення;
- 3) активного перетворення себе і своїх знань;
- 4) створення власної індивідуальної системи освіти.

Відповідно до міркувань А. Полякова (Поляков, 2008), неперервна освіта як процес, що здійснюється впродовж життя, є цілісним процесом, який містить такі етапи: етап базової освіти (підготовче навчання та виховання, що хронологічно передують діяльності у професійній сфері) та етап післябазової освіти (послідовне чергування навчальної діяльності в системі спеціально створених освітніх закладів з професійною діяльністю).

За другого підходу, система неперервної освіти реалізується в межах професійної підготовки та професійної діяльності, тобто стосується неперервної професійної (фахової, педагогічної) освіти.

Увага акцентується на етапах здійснення неперервної професійної (фахової) освіти (професійно-орієнтований, професійно-формульний, професійно-супроводжувальний (Л. Кравченко); допрофесійна підготовка (профільна школа); базова професійна підготовка (бакалаврат) та професійне вдосконалення (навчання за кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра) (О. Кучерук)), а також на змістово-процесуальних особливостях її організації.

Система неперервної освіти вибудовується з метою: сприяння творчій діяльності людини; формування індивідуальної здатності до гнучкої переорієнтації відповідно до змін у системі соціальних і культурних інститутів сучасного суспільства; формування особистісних якостей, які визначають не лише суто професійні харак-

теристики, а й стиль мислення, рівень культури, інтелектуальний розвиток (І. Зязюн); «охоплення» людини «з раннього дитинства й до виходу на пенсію» різними умовами навчання (офіційними і неофіційними, формальними і неформальними) (В. Аніщенко, О. Падалка); поетапного формування професійної особистості на основі наповнення кожного етапу її життєдіяльності новим змістом, новими організаційно-педагогічними формами і методами, новими потребами й відповідними підходами до інтегрування індивідуальних професійних, соціальних аспектів життєдіяльності (Н. Ничкало); цілісного розвитку людини як особистості, як суб'єкта діяльності й спілкування протягом усього життя; підвищення можливостей її трудової та соціальної адаптації; розвиток здібностей, прагнень і можливостей самотворення, різнобічного розвитку (Г. Кузнецов, Т. Калюжна).

Аналіз наукових джерел засвідчив, що функції системи неперервної освіти класифіковано за низкою критеріїв, зокрема:

- 1) інституційно-професійним (неперервна освіта виконує соціальну, економічну, координаційну, селективну, стимулювальну, орієнтаційну, мотиваційну та адаптаційну функції (О. Кашуба));
- 2) особистісним (просвітницьку, компенсаторну, культуротворчу, стимулювальну, орієнтаційну, мотиваційну та адаптаційну);
- 3) роллю у розвитку суспільного устрою та економіки (соціальну, економічну (отримання економічного блага) (О. Кашуба));
- 4) педагогічним (діагностичну, адаптаційну, пізнавальну, розвивальну, виховну, культурологічну, компенсаторну (А. Поляков));
- 5) полідіяльнісним (соціокультурну, розвивальну; загальноосвітню, компенсаторну, адаптивну та економічну (Н. Ничкало)).

На наше переконання, системотвірним чинником системи неперервної освіти виступає мета, яка формується як відповідь на суспільну потребу в постійному розвитку кожної людини в різні періоди її життя.

Система неперервної освіти може функціонувати за таких підходів (Савош, 2017):

- цілісне охоплення розвитку людини від народження й до завершення життя, іншими словами система неперервної освіти функціонує як «освіта впродовж життя»;

– часткове охоплення розвитку людини, йдеться про дитячо-юнацьку освіту, яка розгортається в різних навчальних закладах відповідно до законодавчої та нормативно-інструктивної бази з метою створення умов для набуття загальної середньої освіти, та про освіту дорослих, котра реалізується в межах професійної підготовки та професійної діяльності, тобто стосується неперервної професійної (фахової, педагогічної) освіти.

Встановлено [12], що в епоху інформаційного суспільства та епоху суспільства знань необхідність функціонування й розвитку системи неперервної освіти спричинена: суперечністю між швидким темпом приросту знань у сучасному світі та обмеженими можливостями їх засвоєння індивідом (А. Субетто); інформаційним бумом (Р. Чалдіні); вузькодисциплінарними установками сучасної освіти, відчуженням її гуманітарних і природничо-наукових компонентів, нездатністю охопити комплексність проблем, зрозуміти зв'язки між речами, які перебувають для нашої сегментованої свідомості в різних сферах (С. Гончаренко); наявністю «людської прогалини», яка виникає як наслідок значно більшого вкладання зусиль у технічний і господарський розвиток, ніж у розвиток самих людей (Б. Сітарська).

У нашому розумінні *система неперервної освіти постає як множина складників, які визначаються на основі конкретизації: 1) змісту системотвірної мети, тобто передбачення кінцевого результату освіти стосовно всього життя людини чи певного його періоду; 2) вертикального та горизонтального напрямів структурної її організації.* (Савош, 2018, с. 124).

Як показано на рисунку 1, вертикальний напрям співвіднесено з рівнями формальної освіти, які визначено статтею 10 «Складники та рівні освіти» Закону України «Про освіту», а горизонтальний – з суб'єкт орієнтованими (дитячо-юнацька освіта, освіта дорослих) та засобово орієнтованими (формальна, інформальна та неформальна освіта) складниками. Кожен із суб'єкт орієнтованих складників вирізняється законодавчо унормованою внутрішньою структурно-рівневою організацією. Засобово орієнтовані складники забезпечують перебіг процесів у суб'єкт орієнтованих складниках зі спрямованістю на кінцевий результат,

який найбільш точно відображається словосполученням «освіта впродовж життя». У системі неперервної освіти результати розвитку індивіда в дитячо-юнацькій освіті розглядаються як такі, що слугують основою для самореалізації в умовах освіти дорослих.

У навчальній моделі «Система неперервної освіти» візуалізовано вертикальний та горизонтальний напрями структурно-рівневої організації системи неперервної освіти. Зокрема, контентом моделі охоплено інформацію про:

– складники системи освіти (дошкільна освіта, повна загальна середня освіта, позашкільна освіта, спеціалізована освіта, професійна (професійно-технічна) освіта, фахова передвища освіта, вища освіта, освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта (стаття 10 «Складники та рівні освіти» (Закон України «Про освіту»));

– види освіти (формальна, неформальна, інформальна освіта (самоосвіта) (стаття 8 «Види освіти» (Закон України «Про освіту»));

– рівні освіти (дошкільна освіта, яка відповідає нульовому рівню Національної рамки кваліфікацій (далі – рівень НРК); початкова освіта (перший рівень НРК); базова середня освіта, (другий рівень НРК); профільна середня освіта (третій рівень НРК); перший (початковий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти (другий рівень НРК); другий (базовий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти (третій рівень НРК); третій (вищий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти (четвертий рівень НРК); фахова передвища освіта (п'ятий рівень НРК); початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти (шостий рівень НРК); перший (бакалаврський) рівень вищої освіти (сьомий рівень НРК); другий (магістерський) рівень вищої освіти (восьмий рівень НРК); третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень вищої освіти (дев'ятий рівень НРК); науковий рівень вищої освіти (десятий рівень НРК) (стаття 10 «Складники та рівні освіти» (Закон України «Про освіту»));

– складники освіти дорослих (післядипломна освіта; професійне навчання працівників; курси перепідготовки та/або підвищення кваліфікації; безперервний професійний розвиток; будь-які інші складники, що передбачені законодавством, запропоновані суб'єктом освітньої діяльності або самостійно визначені

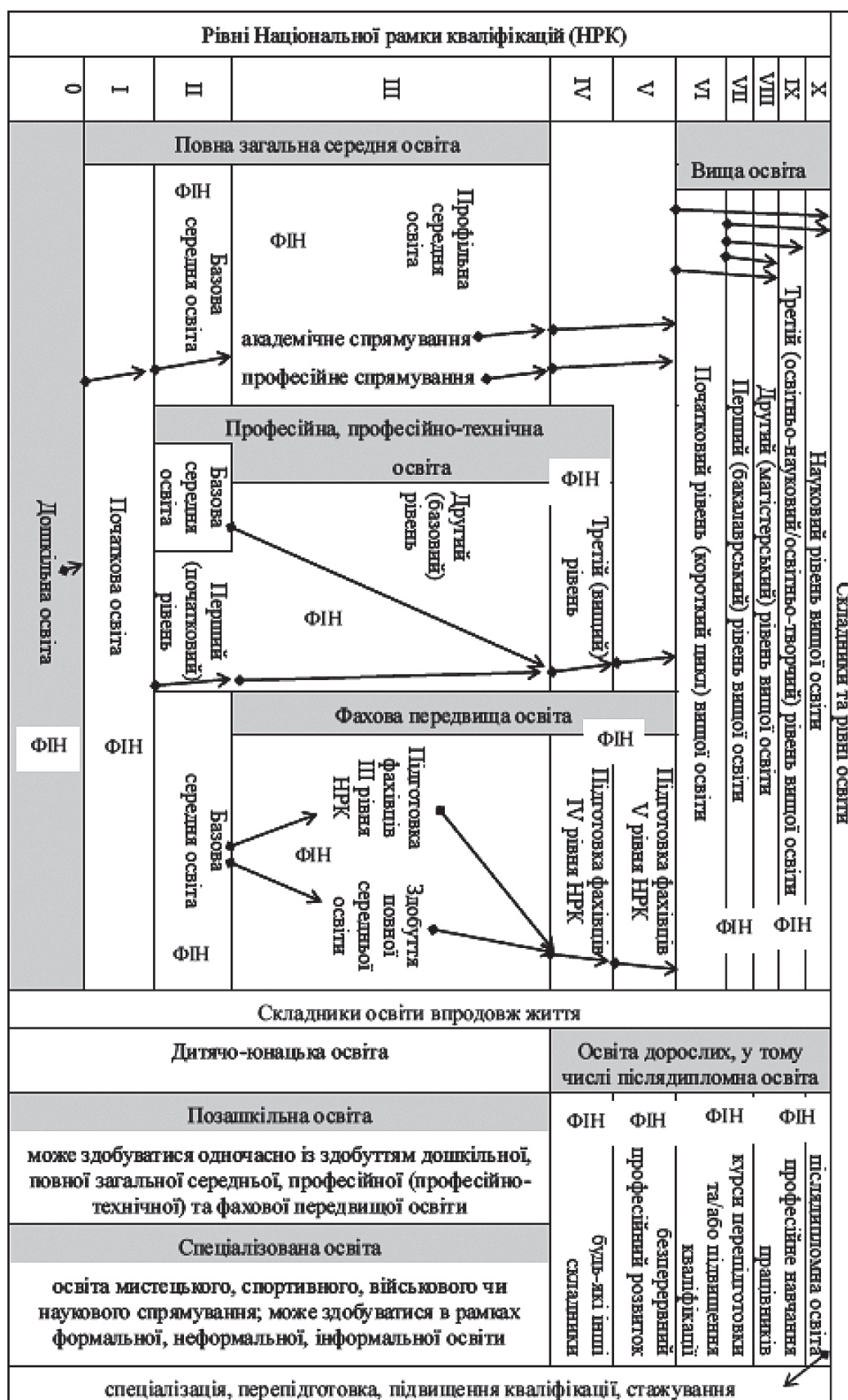

Рис. 1. Навчальна модель «Система неперервної освіти». (ФН – поєднання формальної, інформальної та неформальної освіти)

особою (стаття 18 «Освіта дорослих» (Закон України «Про освіту»));

– складники післядипломної освіти (спеціалізація, перепідготовка, підвищення кваліфікації, стажування (стаття 18 «Освіта дорослих» (Закон України «Про освіту»)).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Неперервна освіта є процесом, яким охоплюється все життя людини й забезпечується поступовий її розвиток й всебічне збагачення духовного світу на основі постійного набуття (удосконалення) знань, умінь та навичок, вироблення (удосконалення) певних особистісних якостей і рис, а також цілеспрямованого розвитку психічних процесів у закладах освіти та під час самоосвіти.

На основі дослідження понять «освіта» і «неперервна освіта» встановлено особливості становлення й розвитку системи неперервної освіти та виокремлено три напрями розгортання процесів: «початково-часткового, продовжуючо-часткового та цілісно-наскрізного. Відповідно до початково-часткового напрямку

система неперервної освіти формувалася й розвивалася як неперервна дитячо-юнацька освіта. За продовжуючо-часткового напрямку, система неперервної освіти розгорталася й розвивалася в межах неперервної освіти дорослих. Відповідно до цілісно-наскрізного напрямку система неперервної освіти формувалася й розвивалася як неперервна освіта впродовж життя, якою охоплюється людина від народження й до його завершення. Виокремлення трьох напрямів розгортання процесів становлення й розвитку системи неперервної освіти слугувало поясненню наявних у наукових джерелах поглядів учених на систему неперервної освіти як на: 1) неперервну дитячо-юнацьку освіту; 2) неперервну освіту дорослих; 3) неперервну освіту впродовж життя» (Савош, 2017, с. 205).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання, які стосуються аналізу педагогічної діяльності викладачів фізики закладів вищої освіти в системі неперервної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аніщенко В. Падалка О. Міжнародний досвід організації навчання людей третього віку. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2010. Вип. 2. С. 217.
2. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2001. Вип. 1. С. 9–22.
3. Савицкий И.О. Философии глобального образования и философия образования для XXI века. М., 1992. С. 9.
4. Александров И.А. Философская концепция образования. Социальные и психолого-педагогические проблемы высшего образования. *Молодые ученые промышленности – науке, технологиям и профессиональному образованию для устойчивого развития* : материалы междунар. конф. М.: МВТУ им. Н.Э. Баумана, 2001. С. 72.
5. Кулюткин Ю.Н. Психологические проблемы образования взрослых [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://www.voppsy.ru/issues/1989/892/892005.htm>.
6. Кузнецов Г., Калюжна Т. Науково-методичні та соціально-педагогічні аспекти безперервної освіти в контексті Болонського процесу. *Вища освіта України*. 2006. № 1. С. 76.
7. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения. М. ; Л., 1988. Т. 2. С. 65.
8. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003-2004 рр.) / за ред. В.Г. Кременя. Київ ; Тернопіль : Вид-во ТДПУ, 2004. С. 128.
9. Лук'янова Л. Провідні особливості навчання дорослих. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2009. Вип. 1. С. 76.
10. Енциклопедія освіти: [енциклопедія] / гол. ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
11. Поляков А.О. Педагогічні умови мотивації професійного зростання студентів педагогічних університетів у процесі неперервної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2008. С. 21.
12. Савош В.О. Діадний базис розгляду феномену «система неперервної освіти» : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 220 с.
13. Савош В.О. Моделювання як засіб тематичного поєднання в системі неперервної освіти формальної, інформальної та неформальної освіти. *Вісник Глухівського національного університету*. 2018. Вип. 1(36). С. 123–131.
14. Закон України «Про освіту» / *Відомості Верховної Ради (ВВР). Урядовий кур'єр*. 2017. 04 жовт. (№ 186).

REFERENCES:

1. Anishchenko, V. Padalka, O. (2010) Mizhnarodnyi dosvid orhanizatsii navchannia liudei tretoho viku. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*. 2, 217 [in Ukrainian].

2. Nychkalo, N.H. (2001) Neperervna profesiina osvita yak filosofska ta pedahohichna katehoriia. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*. 1, 9–22 [in Ukrainian].
3. Savitskiy, I.O. (1992) *Filosofii globalnogo obrazovaniya i filosofiya obrazovaniya dlya HHI veka*. M. [in Russian].
4. Aleksandrov, I.A. (2001) Filosofskaya kontsepsiya obrazovaniya. Sotsialnyie i psihologo-pedagogicheskie problemy vyisshego obrazovaniya. *Molodyie uchenyie promyishlennosti – nauke, tehnologiyam i professionalnomu obrazovaniyu dlya ustoychivogo razvitiya* : materialy Mezhdunar. konf. M: MVTU im. N.E. Baumana (P. 72) [in Russian].
5. Kulyutkin, Yu.N. Psihologicheskie problemy obrazovaniya vzroslyih [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.voppsy.ru/issues/1989/892/892005.htm>. [in Russian].
6. Kuznetsov, H., Kaouiuzhna, T. (2006) Naukovo-metodychni ta sotsialno-pedahohichni aspekty bezperervnoi osvity v konteksti Bolonskoho protsesu. *Vyshcha osvita Ukrainy*. 1, 76 [in Ukrainian].
7. Ushinskiy, K.D. (1988) *Pedagogicheskie sochineniya*. M. ; L., vol. 2 [in Russian].
8. Osnovni zasady rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy v konteksti Bolonskoho protsesu (dokumenty i materialy 2003-2004 rr.) (2004) / za red. V.H. Kremenia. Kyiv ; Ternopil : Vyd-vo TDPU [in Ukrainian].
9. Lukianova, L. (2009) Providni osoblyvosti navchannia doroslykh. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*. 1, 76 [in Ukrainian].
10. Entsyklopediia osvity: [entsyklopediia] (2008) / hol. red. V. H. Kremen. K. Yurinkom Inter [in Ukrainian].
11. Poliakov, A.O. (2008) Pedahohichni umovy motyvatsii profesiinoho zrostannia studentiv pedahohichnykh universytetiv u protsesi neperervnoi osvity: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Kharkiv, 21 [in Ukrainian].
12. Savosh, V. O. (2017) *Diadnyi bazys rozghliadu fenomenu «systema neperervnoi osvity»*: navch. posib. Lutsk: Vezha-Druk [in Ukrainian].
13. Savosh, V.O. (2018) Modeliuvannia yak zasib tematychnoho poiednannia v systemi neperervnoi osvity formalnoi, informalnoi ta neformalnoi osvity. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnogo universytetu*. 1(36), 123–131 [in Ukrainian].
14. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» / Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR). *Uriadovyi kurier*. 2017. 04 zhovt. (№ 186) [in Ukrainian].